

ДОМАШНЯ НАУКА

II.

ВЫШ'ШІ ПОЧАТКЫ.

»Учыся, сердэн'ко! колыс'
»З нас будут' людэ.«

Т. Г. Шэвченко.

СПРАЦЮВАВ ІІ ВЫДАВ К. ШЭЙКОВСКИЙ.

*'в по льзу Студентской библиотеки и находящейся при
ней ежедневной ~~благотворительной~~ школы.*

КЛІВ.

У друкарні П. и А. Давы
1861 року.

91 79 - 8

A 654 $\frac{1}{2}$ $\frac{2}{2}$
 $\frac{4}{5072}$

Д. для Публ. Ком.
Вид. ПОТ КА УРСР
Инд. 6319

ДПБ АН УРСР-1965

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы, по отпечатаніи, представлено
было въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число
экземпляровъ. Кіевъ, 20 Марта 1861 года.

Ценсоръ А. Лазовъ.

~~БИБЛ А
Академія наук
УРСР~~

~~ВНУТР.~~
ЗНАЧЕНО 2000 р.

Шев. 161349
71304

ПЭРЭДОВЕ СЛОВО ДО УЧЫТЭЛІВ.

Ў першій кніжэц'ці «Домашняі науки» ё важні помылкі друкарскі: міжэ галоснымы буквамн ўставлэно *д*, а міжэ прыголоснымы пропусцэно *н*. **Що** корекга нэ допыл'пував, то прошу вас поправыты. **Інэ** ўважаючэ на обмылкі, ўсе такі по ті кніжэц'ці можна наўчыты *мэханычна* чытаты. **Алэ** тым йще нэ кін'чаец'ця ўсё наука. **Одріч** мэханычнаго чытаня **йще** ёст логычно-граматычна. **От** для такога-тэ чытаня наспа-чаец'ця ця к *іхэчка*. **Від** бачного учытэля тут потрібно **блшэ** праці, ніж пры вауці мэханычнаму чытаню. **Опріч** праці тут потрібно йще знаті як якого учэныка напро-вацаты нэ товк н розважаня. **Алэ** цему ніякі правыла нэ можут наўчыты учытэля: **тэ**

діло його самого. Можна тіл'ко сказати, що туткі багато спріяє *эротэматычній* спосіб: учэнык чытае якый-небуд' артыкул; учитэл' дае йому пытавя, которі тычац'ця до него, а учэнык повинэн в'ітпвідаты на них.

К. Ш.

4 Марця.

1861 року.

I. КІЛ'КА СЛОВ О НА УЦІ.

Темный чоловік нэ варт торбы січки: він нічого нэ знае, на ўсіо дывыц'ця як бараґ на нові ворота. Хто ўчыц'ця, той до чогос' доўчыц'ця, щос' зрозуміе и дійде до путя. Такый чоловік нэ загынэ ў с'віті: він дас'т' собі раду. Чоловік на то и чоловік, щобы знаты яку-небуд' науку.

Спочатку наука здаец'ця дужэ трудною. Та-ба! без праді нэ маґ колачів! То було-бы, моляв той: «колыб дэчепі шпакы ў лісі родылыс'!» Ні! До ўсіого треба прылоґыты працю, а до науки йще біл'шэ. І чым біл'шэ будэм працюваты над наукою, тым лекшэ будэ для нас аґрунтуваты іі. От же и вас нэхай нэ лякают ніякі початкові трудности: идіт' ступа за ступою ўпэред. Дывіц'ця на

птыцю , котора помален'ку буде твіздо; дывіц'ця на пчілку, котора помален'ку на-носyt меду; дывіц'ця на дощывкы, которі помален'ку лупають скалы. Так воно ўсіо діец'ця нэ відразу. Так и наука ґрунтуец'ця и пізнаец'ця.

А щобы лекшэ було і пізнаты, прочы-тавшэ що небуд' раз, або й два, або й біл'шэ, каждый повинэн запытаты сэбе: чи піняв я, що тут пышец'ця? Чи зґрунтував я ўсі мысли? Чи тямлю я як воны вытікают ідна з другоі? Чи бачу я як ідна мыс'л' выяс'няец'ця другою? Чи нэ можна-бы тіже самі мысли як иначэ пэрэдаты? Найважніці пы-таня, на котрі треба найбіл'шэ напэраты ў ціі самопраці от які: *від чого? для чого? и як?* Хто, пры ўсякім ділі, можэ собі вітповісты на пых, тому біл'шэ нэ треба!

Для учитэля. От які пытаня учитэд' може заўдаты учэныкові після цего артыкула: *для чого потрібна наука? Від чого вона пот-рібна? Як вона потрібна? Чи можна що зро-быты без праці? Для чого ні? Як наука ґрун-*

туец'ця? Чого так? Для чого темный чоловік нічого нэ варт? На які пытаня треба ўважаты пры науці? Для чого потрібна пры науці самопраціовытис'т'? и др. Як учэнык нэ здужа вітповідаты на яке пытаня, то учытэл' павыянэ напровадыты іго.

II. ЧИ ЎС'ІО ВОНО ТАК Є, ЯК НАМ ЗДАЄЦ'ЦЯ?

Руз'ні річі чоловік можэ бачыты з блыз'ка и здалека. Нічого й казаты, що як дывытыся на що-небуд' зблыз'ка, то воно нэ таке, яким выдаец'ця здалека. Як здалека дывымос' на гравчасту бапту, то вона выдаец'ця нам круглою и далеко-нэ такою вэлыкою, яка вона є. Як дыкі гусы лэтыт дужэ високо и мы дывымос' на них, то воны нам показуюц'ця такымы заўбіл'шкы як горопці. Як бы воныпіднялыс' йще выщэ, то выдалыс бы нам комахамы; а як-бы йще выщэ підлэтілы, то можэ-бы іх и зоўсім нэ було выдно.

С цего вы бачэте, що нэ ўсё так е, як нам здаец'ця. От йще вам прыклад: ў почы, як небо ясне, вы бачэте багац'ко, багац'ко зірочок. Де-які з них блыщат, де-котрі палают, де-які блыскают, а ўсі выдаюц'ця нам малесен'кымы. От же знайте, що біл'ша час'т' з них ў кіл'канац'цят' раз біл'шэ нашої зэмлі. Выдаюц'ця ж воны мален'кымы чэрэз те, що воны здорово-далеко від нас. Так то вопо: нэ ўсё так е, як нам здаец'ця.

III. ЗЭМЛЯ (*)

Звіздочки, которі нам выдаюц'ця малесен'кымы блэскучымы точкамы, такі здоревен'ні зэмлі, що на них змістылос' бы кіл'ка крот міліонів людэй и то дужэ просторно. Чи жывут' на звіздочках людэ, мы нэ знаем. Знаем тіл'ко, що як-бы нам довелос'я з якоі-небуд' зіров'кы позіркнуты на

(*) Артыкул цей я ўзяв с кныжки п Ушын'ского: „Дѣтскій міръ и Христоматія. Спб. 1861 г.“ Спасевна душа була бы тая, котора прэрэтлумачыла-бы тую кныжку на нас'ку мову.

землю, то її або зоусім нэ було-бы выдно, або вона выдала бы ся нам маленечкою блэсучою зірон'кою. Хочен' зэмя й нэ вэлычка и хочен' біл'ш, ніж тры частыны єі зал'лянї морс'кою водою, ўсе такі на ні досыт' міс'ця для кіл'кох тысяч міліонів людэй, для міст и сел и для лісів и вьв.

Нэ ма нічога дыввога, що чоловікові захотілося ўзваты: яку-то форму мае та зірон'ка, на котрій він жыє? Та як же розгадаты тую загадку? Звісно, що форму буд'якої річы мы пізнаем тіл'ко тогды, як побачымо ту річ, або обмацаем її. Як хочэм ўзна-ты выд яблука, бэрем іого ў руки и оглядаем зоусіх сторон. Но з зэмею цего нэ зробіш: нэ воз'меш єі ў руки и нэ озірнеш зразу.... Най вам здаец'ця, що по здоро-венні круглі бані лазыт' малесен'ка комашка. Довго вона пополазыт, покi ўторопае, що баня мае круглу форму. Як чоловіка прырiвняты до зэмлі, то він йще мен'шыі будэ, ніж комашка, прырiвняна до бані. И довго він попоходыв и поіздыв по зэмлі, він ді-

знався, що Бог дав тій землі форму здоровенної кулі.

Хто був на морі, або й на здоровен'ні рівнині, де позір іого не зупинялы ні лісы, ні горы, той бачыв крыхточку землі, бачыв также, що вона ўсюды сходылас' з небом. Нэ ма нічого дывного, що людэ першэ, ніж пізналы зіправдну форму землі, думалы, що вона мае выд тарілки, або кружка. Вони думалы, що денебуд' є крыса землі, с котрых можна кудыс' скочыты. Булы, правда, й першэ де-які такі розумні людэ, котрі догадувалыс', що зэмя нэ мае крысів, як нэ ма іх ў кулі. Но такых людэй було мало, и ім ні хто нэ няв віры. Чэрэз кіл'канац'цят тысяч літ людэ наўчылыся будуваты караблі и сталы плываты по морах. Найшыс' такі с'мілі людэ, котрі плылы тай плылы, плылы тай плылы, а далі доплылы до того самого міс'ця, с котрого поплылы. Те самэ було-бы и с комашкою, як бы вона полізла просто по бані ўсе ўпэред та ўпэред: хочен'

нэ скоро, а ўсе такі вона прылізла-бы на то місце, с которого пустылася ў дарогу.

IV. ЯК ЛЮДЭ ЖЫЛЫ КОЛЫС' И ЯК ТЭПЕР ЖЫВУТ'.

Спэrvоначалу людэ жылы у лісах, ходылы голі' й босі, ілы сыре мнясыво, бо ще, мабут', и вогню нэ зналы; нучувалы на дэрэвынах, або ў ворах. Тогді ўсіляке начыня, от як напрыклад: ніж, молоток, стріла, було дэрэвъяне, камінне и кістяне. Людэ тогді забулы за Бога, а кланялыс' лісам дэрэвам, травам, воді, каміням и другим річам. Щей досі ў декоторых сторонах є такі людэ: воны называюц'ця дыкымы. ўмэрлых воны або зоўсім нэ ховают, або вішают іх на дэрэвах, а часом и палят.

Після, як розум людэй розвынувся, яв воны пізналы лучшэ сэбе и то, що наўкругы іх, — помален'ку выйшылы з лісів, прылучылы и прыласкалы до себэ де які скотыны, тай блукалы з нымы з міс'ця на місце, шукаючэ доброі паші. Тогды людэ жылы ў шатрах,

або на возах и стали одягатися ў шкуры ж животыны, а після стали спомогатися и на одэжыну. Щей тогді людэ нэ знають Бога, а кланяюц'ця сон'ціові, зіркам, ўмэрлым. Такі народы йще нэ сіот и нэ орут, и чабануют. Воны жывуть сем'ямы: сэм'я слухае найстаршого родыча. Ще й тэпер з подекуды такі народы.

Ў ті давні поры людэ йще нэ ўмілы кузаты ні заліза, ні міді: тым-то и начыня у пых було просте й кепске; тым-то и жылы зовы нэ так-то добрэ. Пора вынаходкі козаня міді й заліза наступае с порою вынаходкі буков для пыс'ма. Ў ковадлі и ў бусвах чоловік мае дві вэлыкых підмогы до жытя. Ковадлом він виробляє орудыны для будівлі осел', а буквамы пэрэдае думкы и мысли, и ґрунтуе и фундуе свій розум и цас'тя. Тогді виробляє він руз'ні начыня и бэрец'ця за оранку. Тогді ўже він пізнае правдывого Бога. Тогді людэ жывуть осе-
ямы, формуюц'ця ў громады, а громады зкладаюц'ця ў обчэства, а обчэства ў пац'-

ства. Каждый чоловік, котрый живе ў
якім-небуд' пан'с'тві, повинэн що-небуд' ро-
быты для добра пан'с'тва, або теж для добра
людэй, котрі жывут' ў пан'с'тві. Так-то
людэ тэпер жывут': ідні куз'вяруют', другі
пышут и друкуют, треті ўчат, чэтвєрті тур-
гуют и так далі, а ўсе що небуд' доброго
роблят
.
.

V. О ДУМКАХ.

Народні піс'ні й думкы найкраці бувають
у того народа, котрый довго и сылно бо-
рэц'ця з другымы народамы. Такый народ
и наш: він нэборак довго и сылнэ боровся
с татарвою и з лянвіюю. Думкы и піс'ні іого
гарно говорят' о тім борот'ті. С цілоі сла-
въянщыны пас'кі піс'зі, після сербскых, самі
найкраці. Мы прыточылы дві піс'ні: ідня з
борот'тя татарс'кого, а другу з ляц'кого.
Пры борот'ті с татарвою нашым прапрадідам
треба було часто плываты по мору: от и ў

думі говорюцця о мороплаван'ні. У піс'ні
з лях'кого борот'тя піецця о тім, що ляхы
пэревэртні выроблялы з народом и що Бог-
дан Хмэл'выцкый выробляв за те ляхам.
Алэ ўсе те луччэ побачыте с самых дум.

ДУМА ПРО ПЫРЯТЫН'С'КОГО ПОПОВІЧА
ОЛЭКСІЯ.

На сыніому морі, на білому камэні
Яснев'кый сокіл жалібно квілыт' проквілае,
Смутно сэбе мае, на сынее море спыл'на по-
глядае,
Що на сыніому морі нэ добрэ щас' почывае:
Що на небі ўсі зоры пот'марыло,
Половына місяця ў хмары ўступыло;
А из нызу буйный вітэр повівае,
А по сыніому морю супротывну хвылю підіймае,
Судна козац'кі па тры час'ті розбывае:

Одну час'т' ўзяло
ў землю Агар'ску занэсло;
Другу час'т' гірло
Дувайс'ке пожерло.

А третя деж ся має?
у синіому морі потопає!
При той час'ті, був Грыц'ко Зборовс'кий,
Отаман козац'кий запороз'ский.
Той по судну походує, словами промовляє:
„Хтос' між нами, пановз, великый гріх на собі має,
Щос' дужэ злая хуртовина на н'с налягає;
Сповідаетес', браты, милосерному Богові,
Синіому морові и мэнні отаманові козац'кому!

у синее море упадайте,
Війс'ка козац'кого нэ губіте!“
То козаки тее зачували,
Тай усі замовчали:
Бо у гріхах сэбе нэ знавали.
Тіл'кі обіззався пысар' вінсковый,
Козак лэистровый,
Пырытын'с'кый поповіч Олэксія:
„Добра вы, брад'ця, учывіте,
Мэно самого воз'міте,
Мэні чорною кытанкою очы зав'язіте,
До шэй білыі камін' прычэпіте,
Тай у синее море зонхніте!
Нэхай буду одын погыбаты,

Козац'кого війс'ка нѣ збавляты!“

То козаки тее зачувалы,

До Олѣксія поповіча словами промовлялы:

„Ты ж с'вѣятеє пис'мо ў руки бѣреш, чытаеш,

Нас простых людѣй на ўсе добре навчаеш:

Як же найбѣл'шѣ од нас на собѣ грѣхѣв маеш?“

— Хоча с'вѣятеє пис'мо я чытаю

Вас простых людѣй на усе добре навчаю;

А я ўсе сам нѣдобре починаяю.

Як я из города з Пырятына, пановѣ, выѣждѣав,

Опрощен'ня с панѣотцем и с панѣ-маткою нѣ брав;

И на свого старшого брата вѣлыкій гнѣв покладав,

И блыз'ких сусѣдѣв хлѣба й солѣ безнѣвынво збавляв;

Дѣты малѣй, ўдовы старѣй стремѣнем ў груды штовхав;

Безпечно по улыцях конем гуляв;

Протѣв церкви, дому Божого, проѣждѣав—

Шапки с себѣ нѣ знімав.

За те, пановѣ, вѣлыкій грѣх маю,

Тѣпер погыбаю!

Нѣ ес'т' се, пановѣ, по сынему морю хвыля ўстаяе;

А сс'т' се—мѣне оцѣвска й матѣрын'ска молытва

карае!

Колыб мәне ся
Хуртовына злая
Ў морі нэ ўтопыла,

Од смерти молитва боронила;

То знав бы я отца й матір шануваты, поважаты!
То знав бы я старшого брата за рідного бат'ка по-
читаты;

И сестру ріднен'ку за нен'ку у себэ маты!—
То як став поповіч Олэксій гріхы свої сновідаты;
То стала злая хуртовына по сын'іому морю стыхаты:
Судна козац'кіі до горы як рукамы підіймала,
До Тендэра острова прыбывала.

То ўсі тогді козацы дывом дывувалы:
Що по якому сын'іому морю, по быстрой хвилі по-
топалы;

А ні одного козака з мэжэ війс'ка нэ ўтэрали!

От же тогді Олэксій поповіч из судна

Бэре с'в'ятое пыс'мо у руки, чытае,

Усіх добрых людэй на ўсе добре нау

До козаків промовляе:

„От-тым бы-то, пановэ, треба людэй

Пан'отця и паві-матку добрэ шанува

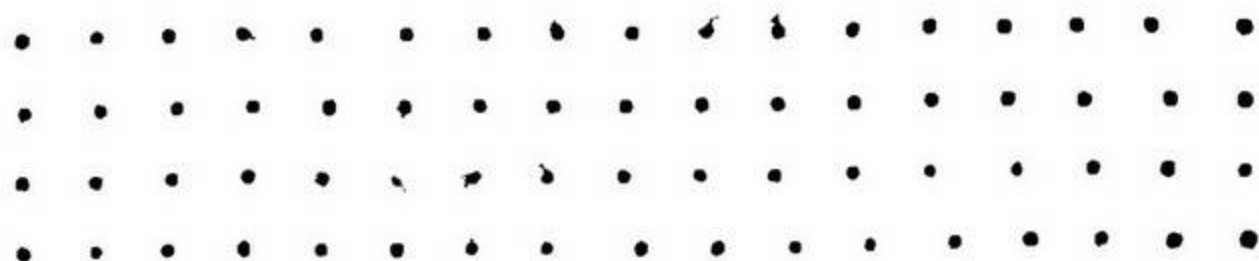
Бо котрый чоловік тее уробляе,

Повік той щастя собі має,
Смэртел'ный меч того мынае;
Отцева й мат'чына молытва зо-дна моря выймае;
Од гріхів смэртел'ных душу откупляе;
На полі й на морі на поміч помагае!“

.
.
.
.

VI О КАЗКАХ.

Діти дужэ люб'ят' каз'зкы. Казкы—народні вытворы: народ вытворае іх собі тогді, як жыве йще дытынячым розумом. Тогді народ, як дытына, вірыт' усіому, о чім говорыц'ця ў казках. Після колы спізнае сэбе и то, що наўкругы іого, ўже йначэ дывыц'ця на казкы. Наш народ о казках говорыт': *то була колыс', правда, та заржавіла.* И правду він кажэ: кожда казка мае ў собі буд'-що правдывого. Я прыточу тутэн'кі казку, котру я чув ў Кам'яп'ці. От вона:

**Дума з лянц'кого борот'тя и казка
заборонѣні.**

OK 525/40-392

KA-4

Au 1654/II

2